

**MÜSTƏQİLLİYİN İLK İLLƏRİNDƏ TÜRK DÜNYASI MƏDƏNİ İRSİNİN
TƏBLİĞİNDƏ AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASININ ROLU (1994-2010)**

Hacıyeva Mələk Xanım

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dissertantı

hmelek@hotmail.com

Xülasə: *Məqalənin əsas məqsədi müstəqilliyin ilk illərində Türk dünyası mədəni irsinin təbliğində Azərbaycan Milli Kitabxanasının rolu (1994-2010) mövzusunı araşdırmaqdır. Eləcə də məqalədə Azərbaycan Milli Kitabxanasının beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində türk dövlətlərinin nəhəng kitabxanaları ilə mədəni əlaqələrindən və bu əlaqələrin inkişafına təkan verən qarşılıqlı əməkdaşlıq barədə müqavilələrə əsasən birgə fəaliyyətindən, beynəlxalq konfrans, seminar və treninqlərdə birgə iştirakından bəhs edilir. Tədqiqat aparılarkən müqaisə və təhlil metodlarından istifadə edilmişdir. Materialın tətbiqi əhəmiyyəti odur ki, Ali təhsil müəssisələrində mühazirə və məşğələlərdə istifadə oluna bilər, tarix, kitabxanaşünaslıq sahələri ilə maraqlananlar üçün faydalıdır.*

Açar sözlər: TÜRKSOY, Azərbaycan Milli Kitabxanası, türkdilli dövlətlər, beynəlxalq əməkdaşlıq

Ключевые слова: ТЮРКСОЙ, Национальная Библиотека Азербайджана, тюркоязычные государства, международное сотрудничество

Key words: TURKSOY, Azerbaijan National Library, Turkic states, international cooperation

Giriş

Bəşər mədəniyyətinin yaradılmasında böyük rolu olan türkdilli xalqlar hər zaman bu mədəniyyətin zənginləşməsinə böyük töhfələr vermiş, daima insan həyatının bütün sahələrində öz istedadını, biliyini, bacarığını göstərmiş, qəhrəmanlıq nümunələri, böyük tarixi-memarlıq abidələri, elmi ixtiraları, qiymətli bədii əsərləri və musiqisi ilə tarixin parlaq səhifələrini yaratmışlar. 1991-ci ildə SSRİ-nin dağılması zəminində türkdilli xalqların müstəqil dövlətləri yaranır. Artıq SSRİ-nin tərkibindən çıxıb müstəqil dövlət kimi fəaliyyətə başlayan bu xalqlar yenidən hər sahədə olduğu kimi ədəbi-bədii, mədəni sahələrdə də əlaqələrin gücləndirilməsi uğrunda çalışırlar. Müxtəlif birliklər və ya təşkilatlar yaradır və onun nəzdində fəaliyyət göstərirlər. Belə təşkilatlardan biri də Türk Mədəniyyəti və İncəsənətinin İnkişafı Üzrə Beynəlxalq Təşkilat (TÜRKSOY) olmuşdur. TÜRKSOY Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Cümhuriyyətinin təşəbbüsü ilə 1992-ci ildə İstanbul və Bakı şəhərlərində keçirilmiş Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkiyə və Türkmənistan respublikaları mədəniyyət nazirlərinin görüşləri gedişində razılaşmalar əldə edilmiş və 12 iyul 1993-cü ildə Qazaxıstan Respublikasının Almatı şəhərində yaradılmışdır. Sonralar TÜRKSOY haqqında müqaviləyə müşahidəçi ölkələr simasında Başqırdıstan, Tatarıstan respublikaları, Şimali Kipr Türk Respublikası, Xakasiya, Tuva, Çuvaşiya və Qaqauz Yeri respublikaları da qoşulmuşlar [4].

Təşkilat türkdilli ölkələrin mədəniyyət və incəsənət sahəsində regional əməkdaşlığını həyata keçirir. Onun əsas məramlarından biri türk dünyasının görkəmli tarixi şəxslərinin, mütəfəkkir, şair və yazıçıların, habelə digər böyük şəxsiyyətlərinin bütün dünyaya tanıtılmasıdır. Bu məqsədlə təşkilat ümumtürk tarixinin mühüm hadisələrinin, türkdilli ölkələrin dil, ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənətinin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr vermiş görkəmli şəxsiyyətlərin ildönümlərinə həsr olunmuş yubileyləri, xatirə gecələrini və digər

DOI:10.30546/gdu.2023.101-105

kütləvi tədbirləri təşkil edir. TÜRKSÖY-un məqsəd və vəzifələri çərçivəsində beynəlxalq elmi konfransların, simpoziumların, diskussiyaların və s. keçirilməsi də mühüm yer tutur. Beynəlxalq YUNESKO təşkilatı 1994-cü ili dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkirinin şərəfinə “Məhəmməd Füzuli” ili elan etmiş və ölməz sənətkarın anadan olmasının 500 illik yubileyini ümumdünya miqyasında geniş şəkildə və yüksək səviyyədə keçirməyi qərara almışdır. Respublikamızda dahi şairin və əbədi məhəbbət tərənnümçüsünün anadan olmasının 500 illik yubileyinə hazırlıq işlərinə isə həmin qərarın elan olunduğu vaxtdan xeyli əvvəl başlanılmışdır. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev “Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illiyi haqqında” 16 mart 1994-cü il tarixli fərmanından sonra isə bu sahədə görülən işlər yenidən nəzərdən keçirilmiş və ulu şairin ölməz adına layiq yubileyin təşkili üçün lazım olan bütün tədbirlər müəyyən edilmişdir. Həmin il dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubiley şənliklərinə məhz Türkiyədə başlanılması türkdilli ölkələrin bir araya gətirilməsi üçün gözəl şərait yaratdı. Bu, türk dünyası mədəniyyət və incəsənət xadimləri arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin genişləndirilməsinə təkan verdi. Daha sonra yubiley şənlikləri Bakıda 1996-cı ilin noyabr ayında TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatının VIII toplantısı ərəfəsində davam edir. Beləki, noyabrın 6-da günün I yarısında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin İclas salonunda türk dünyası yazıçılarının III qurultayı, günün II yarısında isə Rəşid Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatının VIII toplantısı keçirilir. Hər iki tədbirdə iştirak edən ulu öndər çox dərin və mənalı nitq söyləmişdir.

TÜRKSÖY beynəlxalq təşkilatının VIII toplantısında ümummilli liderimiz öz nitqində xüsusən TÜRKSÖY təşkilatını artıq beynəlxalq aləmdə öz yeri olan bir təşkilat kimi dəyərləndirmişdir. Onun 3 illik fəaliyyətinə yüksək qiymət verən ulu öndər bu təşkilatın ötən dövrdə böyük yol keçdiyini, yaxşı nailiyyətlər əldə etdiyini və onun böyük gələcəyi olduğunu həm türkdilli dövlətlərə, həm də dünyaya nümayiş etdirdiyini qeyd etmişdir [5, s.13-18].

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubileyinə Azərbaycan Milli Kitabxanası da öz töhfəsini vermişdir. Belə ki, Milli Kitabxana tərəfindən “Məhəmməd Füzuli əsərlərinin nəşri” adlı biblioqrafik göstərici (tərt. Fazil Məmmədov, elmi red. M.Müsəddiq) çap olunmuşdur. İki hissədən ibarət olan göstəricinin birinci hissəsində şairin əsərləri, seçilmiş əsərləri, ayrı-ayrı əsərləri, kitabları, musiqi bəslənmiş əsərləri, dövrü mətbuat səhifələrində dərc olunmuş əsərləri, başqa xalqların dillərində nəşr olunmuş əsərləri bölmə və yarım bölmələrdə verilmişdir.

“Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığı haqqında ədəbiyyat” adlanan II hissədə həyat və yaradıcılığı, ata yurdu və məzarı haqqında olan sənədlər əks olunur. “Köməkçi göstəricilər” adlanan hissədə isə materiallar 4 bölmədə və 84 yarım bölmədə verilmişdir. Göstəricidə əhatə olunan materiallar dünyanın 24 ölkəsinin 187 nəşriyyat və redaksiyasında hazırlanaraq 63 mətbəəsində çap olunmuşdur. Bura 21 müxtəlif xalqların dilində 650 müəllifin 2100-ə yaxın mənbəsi daxil edilmişdir [2].

Sonrakı illərdə də TÜRKSÖY təşkilatının belə mükəmməl fəaliyyəti türkdilli ölkələrin mədəniyyət sahəsində ayrı-ayrı təşkilatların, müstəqil qurumlarının yaranmasına səbəb olur. Kitabxana sahəsində belə bir təşkilatın yaranması məqsədilə 4-8 iyun 2007-ci il tarixində Türkiyə Respublikasının Ankara şəhərində Türk Cümhuriyyətləri Milli Kitabxana direktorlarının iştirakı ilə konfrans keçirilir. Konfransın əsas məqsədi türkdilli ölkələrin milli kitabxanalarının fəaliyyətini əlaqələndirən və onlar arasında qarşılıqlı işbirliyi qurulmasını təmin edən və türkdilli xalqların ortaq mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, əlyazmalarının tədqiqi üzrə layihələrin işlənməsini təmin edən bir qurumun yaradılmasından ibarət idi. Belə bir qurumun yaradılması qərarı hələ 2006-cı ilin dekabrında Türksöyün toplantısı zamanı Azərbaycanın Mədəniyyət və Turizm naziri cənab Əbülfəs Qarayevlə və Türkiyə

DOI:10.30546/gdu.2023.101-105

Cümhuriyyətinin Mədəniyyət və Turizm naziri cənab Atilla Koç tərəfindən irəli sürülmüşdür. Tədbirə Azərbaycan, Başqırdıstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Tacikistan, Tatarıstan və Türkmənistan dövlətləri dəvətlər almışdır. Azərbaycan tərəfi Milli Kitabxananın Məsləhət Şurasının sədri Xalq yazıçısı Ç.Abdullayev və direktor K.Tahirov təmsil edirdilər. Səfər çərçivəsində Qırğızıstan Milli Kitabxanası və Ə.Firdovsi adına Tacikistan Milli Kitabxanası ilə Azərbaycan Milli Kitabxanası arasında birgə əməkdaşlıq haqqında müqavilələr imzalanmışdır. Türkdilli ölkələrin Milli Kitabxana direktorlarının II konfransı Bakıda 2008-ci il noyabrın 18-də Milli Kitabxananın 85 illik yubiley tədbirləri çərçivəsində keçirilmişdir. Həmin günlər yubiley tədbirləri çərçivəsində Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının keçirilməsi də nəzərdə tutulmuşdur. Türkdilli ölkələrin Milli Kitabxana direktorlarının II konfransında Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Tacikistan, Tatarıstan, Xakasiya və Başqırdıstan Milli Kitabxana rəhbərləri, rəsmi nümayəndələr iştirak edirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının hər iki tədbirin iştirakçılarna - Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının konfransının və Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılarna müraciəti olmuşdur. Müraciətdə möhtərəm Prezident qeyd etmişdir: “Qloballaşan dünyada informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq müasirləşən milli kitabxanalar ölkələrin davamlı inteqrasiyası və xalqların qarşılıqlı mədəni əlaqələrinin zənginləşməsi proseslərinə öz layiqli töhfələrini verməkdədir. Ümidvaram ki, konfransınızda müzakirəyə çıxarılan məsələlər və qəbul edilən qərarlar milli kitabxanaların xalqlarımızın mədəni sərvətlərinin yaşadılması və intellektual potensialının artırılmasında faydalı olacaqdır.” Daha sonra prezident müstəqil Azərbaycan dövlətinin dünya mədəni məkanına inteqrasiyasında türkdilli dövlətlərlə əməkdaşlığın mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərmişdir [1].

Konfransda türkdilli ölkələrin vahid elektron kitabxana və elektron kataloqunun yaradılması məsələsi müzakirə olunmuş, hər bir ölkənin milli kitabxanasında türkdilli ölkələrin xüsusi guşəsinin yaradılması məsələsi qərara alınmışdır. Konfransda iştirak edən bütün milli kitabxanalardan yaradılacaq guşələr üçün yeni ədəbiyyatın göndərilməsinə dəstək olmaları xahiş olunmuşdur. Növbəti görüş 2009-cu il sentyabrın 8-də Qırğızıstanın Bişkek şəhərində Türkdilli ölkələrin milli kitabxanaları direktorlarının III yığıncağında olmuşdur. Yığıncaq Qırğızıstan Milli Kitabxanasının 75 illik yubiley tədbirləri çərçivəsində keçirilmişdir. Yığıncaqda ötən dövr ərzində görülən işlərdən söhbət açılmış, keçən konfransda qərara alınmış bir məsələ haqqında - Xakasiya Dövlət Kitabxanasında türkdilli ölkələrin guşələrinin yaradılması haqqında məlumat verilmiş və imkan daxilində hər bir milli kitabxanadan oraya ədəbiyyat göndərilməsi qərara alınmışdır. Konfransda 2015-ci ilə kimi türkdilli ölkələrin milli kitabxanalarının əməkdaşlığının əsas istiqamətləri təyin edilmiş, bu ölkələrin toplu kataloqunun yaradılması və türkdilli ölkələrin elm, tarix, mədəniyyət və dili haqqında məqalələrin mübadiləsinin təşkili məsələləri müzakirə olunmuş və qərarlar qəbul edilmişdir. Bu konfrans Türkdilli ölkələrin milli kitabxanalarının direktorlarını bir araya yığmaqla kitabxanalar arasında əlaqələri bir daha genişləndirmiş və əməkdaşlığı gücləndirmişdir.

2010-cu ilin TÜRKSÖY təşkilatı tərəfindən görkəmli başqırd türkoloqu, şərqşünas alim Əhməd Zəki Validi ili elan olunduğundan Azərbaycan Milli Kitabxanasında Əhməd Zəki Validi Toğanın anadan olmasının 120 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfrans keçirilmişdir. M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, TÜRKSÖY, AMEA-nın Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən bu konfransda Türkdilli ölkələrin nümayəndələri, milli kitabxana rəhbərləri, elm, təhsil nümayəndələri iştirak edirdi. Konfransda müasir türk

DOI:10.30546/gdu.2023.101-105

tarixşünaslığının banilərindən biri sayılan Əhməd Zəki Validi Toğanın həyat və elmi fəaliyyəti haqqında edilən geniş məruzə və çıxışların onun yaradıcılığının türk aləmində bir daha işıqlandırılmasında və təbliğində böyük rolu oldu. Ardıcıl olaraq 2010-cu ilin noyabr ayında Əhməd Zəki Validi Toğanın 120 illiyinə həsr olunmuş konfrans Krım Muxtar Respublikasının Simferopol şəhərində keçirilmişdir. Konfrans İ.Qasprinski adına Krım-Tatar Kitabxanasının yaradılmasının 20 illiyinə həsr olunmuş tədbirlər çərçivəsində keçirilir. Bu konfransda da Azərbaycan Milli Kitabxanası öz maraqlı çıxışları və təklifləri ilə fəal iştirak edir. 2010-cu ilin dekabr ayında isə Azərbaycan Milli Kitabxanasında Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və TÜRKSÖY təşkilatının birgə layihəsi olan “TÜRKSÖY kitabxanası” seriyasından çap olunmuş «Məxdimqulu Fəraqi. Seçilmiş əsərləri» adlı kitabın təqdimat mərasimi keçirilmişdir. Kitab 31 mart - 4 aprel 2009-cu ildə İstanbulda TÜRKSÖY təşkilatı tərəfindən təşkil olunan “Türk ləhcələri arasında uyğunlaşdırma çalışmalarının bugünkü durumu və qarşılaşan problemlər” mövzusunda beynəlxalq simpoziumun tövsiyyələrinə və yekun bəyannaməsinə uyğun olaraq nəşr edilmişdir. Türkmənlərin ruhi dünyasının rəhbəri olan Məxdimqulu Fəraqinin yaradıcılığı Azərbaycanda da həmişə sevilmiş və böyük maraq hissi ilə oxunulmuşdur. Yerli mətbu orqanlarında onun şeirləri çap olunmuş, yaradıcılığı tədris olunmuş və həmçinin yaradıcılığı tədqiq olunaraq, haqqında dissertasiya işi də yazılmışdır. Təqdimatı keçirilən, Ankarada nəfis tərtibatla çap olunmuş Məxdimqulu Fəraqinin “Seçilmiş əsərləri” adlı kitabında (tərt. ed. Ramiz Əskər; red. Əli Şamil) şairin şeirlərinin təxminən yarısı toplanmışdır. Türk dünyasına kiçik bir töhfə olan bu kitab Məxdimqulu Fəraqiyə, türkmən ədəbiyyatına və bütövlükdə qardaş türkmən xalqına, onun qədim köklü və zəngin mədəniyyətinə olan məhəbbətdən irəli gələrək çap edilmişdir [3].

Nəticə

Azərbaycan Milli Kitabxanası daim TÜRKSÖY bayrağı altında birləşən dövlətlərlə sıx əməkdaşlığa hazır olmuş və bunu bu gün də müvəffəqiyyətlə davam etdirir. Türk Cümhuriyyətləri Milli Kitabxana direktorlarının birliyi bu əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirib genişləndirəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. Bakı şəhəri, 17 noyabr 2008-ci il // Azərbaycan, 2008, 18 noyabr, s.1
2. Məhəmməd Füzuli əsərlərinin nəşri: biblioqrafik göstərici /Azərb. Resp. Mədəniyyət Nazirliyi, M.F.Axundov ad. Azərb. Dövlət Kitabxanası; tərt. ed. və xüsusi red. F.Məmmədov; elmi red. M.Müsəddiq; ixtisas red. M.Vəliyeva, D.Sadiqova, T.Yefimova. Bakı: Maarif, 1996.
3. Məxdimqulu Fəraqi. Seçilmiş əsərləri /tərt. ed. Ramiz Əskər; red. Əli Şamil. Bakı-Ankara, 2010, 448s.
4. Muxtarov Kamil. Azərbaycan Respublikası və TÜRKSÖY// [Elektron resurs]. URL: <http://onerjurnali.narod.ru/0002.htm>
5. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /H.Ə.Əliyev; burax. məs. R.Mehdiyev Əliyev, Heydər Əlirza oğlu Azərbaycan Respublikasının Ümummilli Lideri 1923-2003. K.8. Noyabr, 1996, mart, 1997. Bakı: Azər nəşr, 1998, 488s.

DOI:10.30546/gdu.2023.101-105

**РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ АЗЕРБАЙДЖАНА В
ПРОДВИЖЕНИИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ТЮРСКОГО МИРА В ПЕРВЫЕ
ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ (1994-2010)**

Гаджиева Мелек Ханум

Резюме

Основной целью статьи является исследование роли Национальной библиотеки Азербайджана в популяризации культурного наследия тюркского мира в первые годы независимости (1994-2010 гг.). В статье рассказывается о совместных культурных связях с библиотеками в области международного сотрудничества тюркских государств, придающих импульс развитию взаимного сотрудничества на основе контрактов о совместной деятельности, международных конференций, семинаров и участия в них. В ходе исследования использовались методы сравнения и анализа. Важность применения материала заключается в том, что его можно использовать на лекциях и занятиях в высших учебных заведениях, он будет полезен для интересующихся областями истории и библиотечного дела.

**THE ROLE OF THE NATIONAL LIBRARY OF AZERBAIJAN IN THE
PROMOTION OF CULTURAL HERITAGE OF THE TURKISH WORLD IN THE
FIRST YEARS OF INDEPENDENCE (1994-2010)**

Hajiyeva Malak Khanum

Summary

The main purpose of the article is to investigate the role of the National Library of Azerbaijan in promoting the cultural heritage of the Turkic world in the first years of independence (1994-2010). Articles in the field of international cooperation of the Turkic states cultural ties and cooperation agreement on joint activities, joint participation in international conferences, seminars and workshops about giving impetus to the development of these relations is based on huge library of the Azerbaijan National Library. Comparison and analysis methods were used while conducted the research. The importance of the application of the material is that it can be used in lectures and classes in higher education institutions, it is useful for whom are interested in the fields of history and librarianship.

Rəyçi: t.f.d. S.Məmmədova

Kitابخanaşünaslıq kafedrası 14 iyun 2023-cü il tarixli iclasından

Daxil olma tarixi 16 iyun 2023-cü il